گووتــار و فیکــری رۆشنــبیر و کاریگەری بەسەر کۆمەڵ …1 . . د. شەونم یەحیا

(1- 2)….

گووتاری رۆشنبیران و کاریگەرییان ، تەوەرێکە لە کارەکانم لەسەر رۆلی رۆشنبیران لە گۆرانکارییە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان ، رۆشنبیر زمانحاڵ و دەنگ و ڕەنگی میللەتەکەیەتی لەو رێگەیەوە هەموو بوارەکانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و رۆشنبیریی پێدەبینێت.
هەر کۆمەڵگەیە خاوەنی کۆمەڵێك نۆرم و بەها و ترادیسیۆنی تایبەت بە خۆی هەیە ، کۆمەڵگەی کوردیش خاوەن پێکهاتەیەکی فرە ئاین و نەتەوەیە بەرنامە رێژی و کارکردن بە فیکر و گوتارێکی دیاریکراو کارێکی ئەوەندە ئاسان نیە ، بە شێکی زۆری سامپڵی توێژینەوەکەمان لەو بڕوایەدا بوون " ستراکتۆری کۆمەڵگەی کوردی ناتوانێت فیکر و گووتارو بەرنامەی رۆشنبیران قبوڵ بکات ، چونکە بە ئیمتیاز کۆمەڵگەیەکی سیاسیەوە ئەوەندە کاریگەری حزب و سەرکردەکانی بەسەریەوەیە ، ئەوەندە کاریگەری رۆشنبیرانی بەسەریەوە نیە ، رۆشنبیری کوردیش بە شێوەیەکی رێژەی پلانی بۆ چاکسازی و گۆرانی کۆمەڵایەتی نیە، ئەگەر هەشیبێت زیاتر بەرنامەیەکی سیاسیە و بە پاڵپشتی حزبێکی سیاسی ، نەوەك گرووپێکی کۆمەڵایەتی "
توندوتیژی سیاسی لە کۆمەڵگەی کوردی کاریگەری لەسەر بەهەرم و گوتار و فیکری رۆشنبیراندا هەبوو ، ئەگەر گووتاری رۆشنبیرانی کورد توندوتیژ بووبێت ، ئەوا دەرئەنجامی توندوتیژیی داگیرکەرانی کوردستان بەرامبەر بە کورد بووە ، تەنانەت لە دوای راپەرینەوە بۆ رۆشنبیرانی دوای خۆیان ترانسفۆرم دەبێت ، ئەویش بەهۆی دروستبوونی شەڕی ناوخۆ لە نێوان حزبە کوردییەکان لە 1994 تا 1997 رۆشنبیران بە حوکمی نزیکی و کاریگەربوون بە ژینگەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری دەبنە بەشێك لەو شەڕ و بەرهەم و گوتاری رۆشنبیران دیسان گووتاریکی توندوتیژ لە خۆ دەگرێت ، لەو بارودۆخدا رۆشنبیران دابەشی سەر حزبە سیاسیەکان دەبن .

حمەسەعید حەسن لە کتێبی (تەور و شیعر) باس لە هەڵویستکی شاعیرێکی وەکو شێرکۆ بێکەس دەکات لە شەڕی نێوان (یەکێتی نیشتمانی کوردستان

و بزووتنەوەی ئیسلامی) لە 22/12/1993 ئەو شەڕە روویدا ، حمە سەعید دەڵی ´ (شێرکۆ بێکەس لە شیعری (هەتاو)دا نەك هەر فتوای کوشتنی ئەندامانی بزووتنەوەی ئیسلامی دەدات، بەڵکو داواش دەکات بکرێن بە (زووخاڵ) ، لەبەر ئەوەی ئیسلامیەکان دژی ژن و شیعرن ، لەبەرامبەریشدا مەلا عوسمان ڕێبەری بزووتنەوەی ئیسلامی داوا لە چەکدارانی حزبەکەی دەکات کە هەرچی توانایان هەیە لێنان بدەن ، لێرەدا مەلا عوسمان مەبەستی چەکدارانی یەکێتی نیشتیمانی کوردستانە . حمە سەعید حەسن دەڵی “مەلا عوسمان ڕێبەری بزووتنەوەی ئیسلامی لە شێرکۆ بێکەسی شاعیر دلۆڤانترە ، چونکە مەلاکە تەنیا داوای لێدانیان دەکات ، شاعیر داوای سوتاندنیش دەکات “.
هەروەها مهاباد قەرەداغی لە لێکۆڵینەیەکی دا لەسەر شیعرەکانی شاعر (شێرکۆ بێکەس) لە کتێبی (ژن و کۆمەڵگا لە قۆناغی باڵندەیی شێرکۆ بێکەس دا) کار لەسەر ئەو شیعرانە دەکات کە تێدا شاعیر باس لە گرنگی رەگەزی مێ لە کۆمەڵگە و ئازارەکانی ئافرەت و سیستەمی باوکسالاری و چەوساندنەوەی ژن لە کۆمەڵ دەکات.

دەتوانین بڵێین لە ئەنجامی تیشك خستنە سەر گووتار و شیعرەکانی شێرکۆ بێکەس وەك ڕۆشنبیرێك لەم دوو نموونەیەدا بۆمان بەدریاردەکەوێت کە ڕۆڵی شێرکۆ وەك ڕۆشنبیرێك لە بوارێکەوە بۆ یەکێکی تر جیاواز بووە ، لە بەرهەمەکانی پارادۆکسێکی گەورە لە نێوان بواری سیاسی و کۆمەڵایەتی دەبیندرێت ، ڕۆڵی شێرکۆ لەو شیعرانەی کە باس لە واقیعی کۆمەڵگە دەکات لە رووی کۆمەڵایەتیە شێرکۆ وەك کەسایەتێکی زۆر (ئازادیخواز ، لێبوردە ، و دلۆڤان ، یاخیبوو لە کۆمەڵگەی باوکسالاری ، نەهیشتنی چەوساندەوە لەسەر ژن و داکۆکیکردن لە مافەکانیان) . لەبەرامبەر ئەوشدا کاتێك شێرکۆ دەکەوێتە ناو گەمەی سیاسیی و ململانێ سیاسیەکان بە تایبەتی لە کاتی شەڕی ناوخۆ شاعیر بۆ لایەن نابێ و گووتار و بەرهەمەکانی تێکەڵ بەو دۆخە نێگەتیڤە دەبێت ، بۆیە کەسایەتی شێرکۆ و هەڵویستەکانی زۆر توندوتیژ ، تەواو پێچەوانەی ئەو ڕۆڵەیە کە شاعیر لە رووی کۆمەڵایەتیەوە دەیگێڕێت .

بۆیە گرنگە لەرووی سیۆسیۆلۆژییای ئەدەب و هونەرو تەواوی بوارەکانی دیکەی ڕۆشنبیری کار لەسەر بە عقڵانی کردنی خۆشەویستی بۆ نەتەوە وڵات و حزب بکرێت ، چونکە توندڕەوی کردن لێیان دەرئەنجامی نێگەتیڤی لێ دەکەوێتەوە ، ڕۆشنبیران بەهۆی ئەو بارودۆخەوە ڕۆڵیان بزردەبێت هەڵویستەکانیان لە نێوان لایەنگری ئایدیۆلۆژیایەکی سیاسی و بۆ لایەنی و تەنیانەت ئەوانەی دەکەونە

ناو ململانێ یەکانی شەڕ گووتار و بەرهەمەکانیشیان چوارچێوەی بابەتی تێدەپەرێنیت.
لەلایەکی دیکەوە بەشێك لە سامپڵی توێژینەکەماندا پێیان وابوو بەڵێ “ستراکتێری کۆمەڵگەی کوردی پەیام و دیسکۆرسی رۆشنبیرانی قبوڵکردووە و رۆشنبیرانیش دەورێکی گرنگیان لەو رووەوە بینیوە “لە هوشیارکردنەوەی هاوڵاتیان و شکاندنی بێ دەنگیان لە بەرامبەر هەبوونی نادادپەروەری و نەبوونی شەفافیەت و گەندەڵی و دەسەڵاتی کلیبتۆکراتی (چەتەسالاری) و تاکڕەوی و دروستکردنی رەخنەی سیاسی لە پێناو زیاتر بە دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە ، جگە لەمە رۆڵیان لە دامەزراندنی چەندان بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و گۆرینی یاساکانی تایبەت بە باری کەسی …. هتد هەمووو ئەمانە بەرهەمی رۆشنبیران بووە لە رێگای میدیاکانەوە کاریگەریان بەسەر هاوڵاتیانەوە هەبووە. ”
ئەو ئاستەنگانەی کە وا دەکات ستراکتێری کۆمەڵگەی کوردی بەرهەمی بیری رۆشنبیران قبوڵ نەکات لەوانە:-
1- بۆ جیاوازی فکر و گوتاری رۆشنبیران چونکە لە هەرێمی کوردستان رۆشنبیران جیاوازن ، رۆشنبیری ئاینی و رۆشنبیری نادینی واتا عەلمانی هەیە ، بۆیە گووتارەکانیان لەیەکدی جیاواز و کاریگەریشیان لەسەر ستراکتێری کۆمەڵگە جیاواز دەبێت، کاتێك کە دەڵێین رۆشنبیری ئاینی ئەوا قۆناغی ئەکتەری رۆشنبیری ئاینی تێپەراندووە و لەبازنەی رۆشنبیری ئاینی یە.

2- داب و نەریتی کۆمەڵایەتی بونیادی خێڵەکی و دواکەوتوویی کۆمەڵگەی کوردی و زاڵبوونی ترادیسیۆنەکان بەسەر ڕەفتاری تاکەکان ، کۆ بیرکردنەوە ، لە خیتابی کۆدا رۆشنبیران ئاستی گووتاریان دادەبەزێت، چونکە لە نێوان ویژدانی گشتیدا گووتاری رۆشنبیران گووتارێکی شاز دەبێت.

3- نەبوونی گروپێکی رۆشنبیری بە هێز بۆ ئەوەی بتوانن گووتار و بەرنامەیەکی بە هێزیان هەبێت لە دەرەوەی حزبە سیاسیەکان و دەسەڵات لە پێناو گۆرانی سیاسی و کۆمەڵایەتی بەرەو بارودۆخێکی باشتر.

4-کاریگەرییەکانی ئاین لەسەر بڵاوکردنەوەی گووتار و بەرهەمی رۆشنبیران ، لە کۆمەڵگەی کوردیدا پیاوانی ئاینی لە مینبەری مزگەوتەکان لە رێگای گوتاری هەینی یەوە هێرش دەکەنە سەر بەرهەمی رۆشنبیران و ڕەخنە لە بەرهەمەکانیان دەگرن و خەڵکی هان دەدەن دژ بە رۆشنبیران بە تایبەتی ئەوانەی بیرکردنەوەیەکی علمانیەکان هەیە ،واتا دەست تێوەر دان و چاودێرکردنی بەرهەمی رۆشنبیران لەلایەن

ئیسلامی رادیکاڵەوە ، یەکێکە لە گەورەترین بەربەست لە بەردەم رۆشنبیران کە نەتوانن بە ئازادی بیروڕایەکانیان دەرببڕن .

5- غیابی رۆشنبیران لە نێو دامەزراوە ئەکادیمی یەکان ، ئەمەش بە یەکێك لەو گرفتانە دادەنرێت کە کۆمەڵگەی کوردی بەرهەمی رۆشنبیران قبوڵ نەکات .

لێرەدا پێمان وایە کە ستراکتۆری کۆمەڵگەی کوردی بە هۆی ئەوەی فرە ئاین و فرە نەتەوەییە و پێکهاتەیەکی ئاڵۆزە بۆیە پێشوازیکردن لە گووتارو بەرنامەو فیکرێکی دیاریکراو کارێکی ئەوەندە ئاسان نیە .
لە هەرێمی کوردستان تا پێش هاتنی داعش لە 2014 باڵی ئاینی بە شێوەیەکی گشتی و گووتاری پیاوانی ئیسلامیزمی توندڕەو بەتایبەت هەژموونی یەکجار بە هێزی بەسەر بونیادەکانی دیکەی کۆمەڵگە هەبوو . تەنانەت سیاسەت و دەسەڵاتیش لە هەرێمی کوردستان کەوتبووە ژێر کاریگەرییەکانی و نەی دەتوانی لێ دەربچێ ، چونکە دەسەڵات بەگشتی لە پێناو مانەوەی موجامەلەی پیاوانی ئاینی دەکرد .

دەسەڵات کار لەسەر زۆرینە دەکات ، پێویستی بە دەنگی زۆرینەیە نەك کەمینە ، کە ئەویش نوخبەی رۆشنبیرانە بە تایبەتی ئەو رۆشنبیرانی سەربەخۆ و علمانین ، بیگومان لە پرۆسەی مانەوەی دەسەڵاتیش زۆرینە بڕیار دەدات ، کۆمەڵگەی کوردی ستراکتۆریکی حزبی و سیاسیە و ئاینیە ، ئەمەش بە یەکێك لەو هۆکارانە دادەنرێت کە دەسەڵاتی سیاسی لە پاڵ ئاین و زۆرینەدا بێت ، نەك نوخبەی رۆشنبیران .
بۆیە ئەگەر گووتارو پەیام و فکری رۆشنبیران بە تایبەتی ئەوانەی سیکۆلارن لەلایەن ستراکتۆری کۆمەڵگەوە قبوڵ نەکرێت ، هۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەرێتەوە کە ستراکتۆری کۆمەڵگەی کوردی ستراکتۆرێکی بە حزبی و سیاسی و بەئاین کراوە ، و ئەو رۆشنبیرانەی کە پاشخانێکی ئاینی لە پشت رۆشنبیری ئەوانەوەیە ، پێشوازیکردن لە گووتار و فکریان لەناو کۆمەڵ بۆیان ئاسانترە ، وەك لە گووتاری رۆشنبیرانی سیکۆلار و سەربەخۆ ، چونکە ئەوان لەلایەن دەسەڵات و ترادیسیۆنەکانی کۆمەڵ و بڕوادارانی ئیسلامیزمی رادیکاڵ تکفیر و ڕێگریان لێ دەکرێت.

بەڵام دوای هاتنی داعش هاوکێشەکان بۆ دۆخێکی تر دەگۆردرێن ، گووتاری رۆشنبیرانی سیکۆلار بە شێوەیەکی فراوانتر لەسەر ئیسلامی رادیکاڵ و بە دیدێکی رەخنەی لەسەر رەهەندەکانی ئاین قسە دەکەن ، بەڵام ئەمجارەیان بۆ ئەوەی رووبەرووی تکفیر و هەڕەشەی توند ببنەوە . بەر لە هاتی داعش رۆشنبیرانی سیکولار نەیاندەتوانی بە

ئازادی خۆیان ڕەخنە لە فیکر و تێکستە دینیەکان و مەلاکان بگرن بەتایبەتی ئەوانەی فیکری توندڕەوییەیان بڵاو دەکرد و جیهادی بوون ، یەکسەر لەلایەن حزبە ئیسلامیەکان و هەندێ لە مەلاکانەوە تەکفیر دەکران ، بەڵام دوای ئەوەی داعش هێرشی کرد سەر هەرێمی کوردستان و بەناوی دەوڵەتی خەلافەتی ئیسلامی و ژن و کچی یەزیدیەکانیان وەك سەبایە گرت و دەست درێژیان کردە سەریان و جگە لە کوشتنی هەزاران هاوڵاتی ، دەرگا بۆ رۆشنبیرانی سیکولار زیاتر کرایەوە بۆ ئەوەی بە راشکاوی بۆچوونی خۆیان لەسەر توندڕەوی ئاین بەتایبەتی ئیسلامیزمی رادیکاڵ بڵێن ، بەڵام ئەمجارەیان بێ ئەوەی رووبەرووی تکفیر و هەرەشە ببنەوە.

دکتۆرا لە زانکۆی سۆربۆن پاریسی یەك